

CORPUS VASORUM ANTIQUORUM

Nowa edycja polskich tomów przedwojennych

W roku 1919 znakomity archeolog francuski Edmond Pottier (1855–1934) zainicjował publikowanie międzynarodowego wydawnictwa „Corpus Vasorum Antiquorum”¹, które dotyczyło – jak wskazuje sama nazwa – waz antycznych. Projekt ten został sformalizowany i przyjęty do realizacji pod auspicjami Union Académique Internationale w roku następnym².

W owych czasach określeniem „antyczne wazy” obejmowano nie tylko ceramikę grecką, ale również inne grupy naczyń z kręgów kultur starożytnych, na przykład egipskie, punickie czy cypryjskie. Pomysł okazał się niezwykle trafiony, przystąpiło do niego wiele państw nie tylko europejskich, ale również spoza naszego kontynentu. Dziś dorobek w tym zakresie jest ogromny, w CVA uczestniczy niemal 30 krajów z kilku kontynentów, w tym państwa, które dołączyły ostatnio, takie jak Brazylia, Rosja czy Turcja; wydano już ponad 300 tomów, a kolejne fascykule są w opracowaniu. Jednocześnie zrezygnowano z włączania do CVA niektórych kategorii ceramiki (np. egipskiej czy naczyń niezdobionych), skupiając się głównie na wazach malowanych z dekoracją figuralną³.

W Polsce spora ilość ceramiki starożytnej znajduje się w kilku dużych muzeach, szczególnie w Warszawie, Krakowie i Poznaniu, ale również jest ona przechowywana w mniejszych centrach, jak na przykład Płock, Cieszyn, Toruń i inne. Ceramika ta, stanowiąca głównie plon zainteresowań kolekcjonerskich, zwróciła uwagę badaczy obcych, w tym największego specjalisty zajmującego się ateńskimi wazami czarno- i czerwonofigurowymi, Johna D. Beazleya, który najlepszym obiektom poświęcił książkę *Greek Vases in Poland*⁴.

Naczynia starożytne z polskich zbiorów przedwojennych w swej znakomitej większości zostały opublikowane w ramach polskiej serii CVA. Trzy fascykule tej serii opracowane przez Kazimierza Bulasa (1903–1970), wieloletniego pracownika Katedry Archeologii Klasycznej UJ⁵, oraz Edmunda Bulandę (1882–1951) zostały opublikowane pod redakcją tego ostatniego w latach 1931–1936. Tom pierwszy obejmował wazy słynnej kolekcji gołuchowskiej, zgromadzonej przez Izabelę z Czartoryskich Działyńską i Jana Działyńskiego na zamku

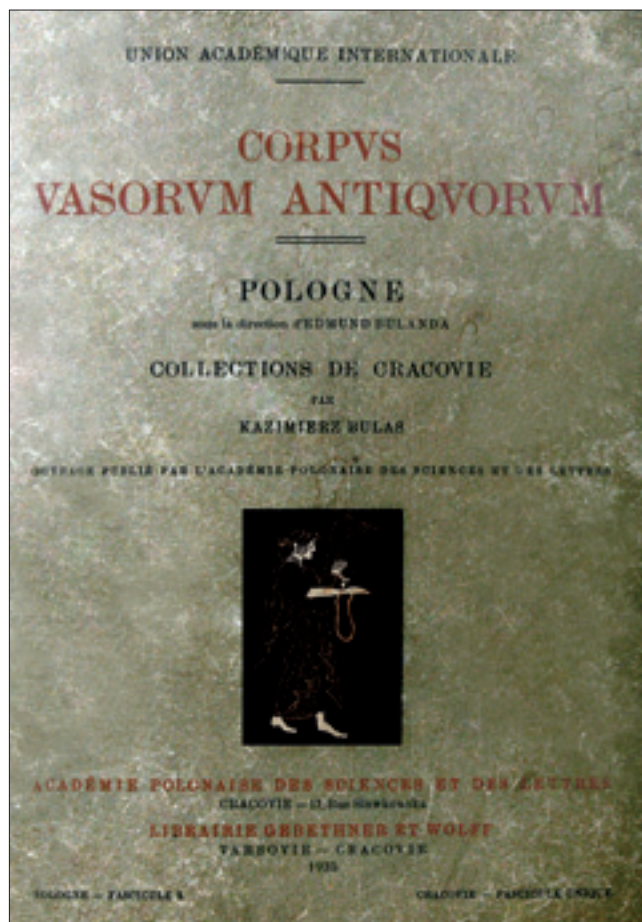
w Gołuchowie⁶. Drugi przedwojenny tom CVA poświęcony był wazom znajdującym się w Krakowie⁷, a mianowicie w Muzeum Czartoryskich, na Uniwersytecie Jagiellońskim (dawniej zbiór Gabinetu Archeologicznego UJ⁸), w Muzeum Archeologicznym, Narodowym i Techniczno-Przemysłowym. Ostatni przedwojenny fascykul dotyczył wszystkich innych kolekcji znajdujących się na obszarze polskich ziem w owym czasie i obejmował różne zbiory w Warszawie, Wilanowie, Poznaniu, Wilnie i inne pomniejsze⁹.

Po drugiej wojnie światowej największy wkład w prace nad polską serią CVA włożyła znakomita znawczyni ceramiki (i ogólnie sztuki) greckiej – profesor naszej Alma Mater Maria L. Bernhard (1908–1998)¹⁰. Opublikowała ona w siedmiu kolejnych tomach wszystkie wazy greckie i cypryjskie, jakie znalazły się w okresie powojennym w posiadaniu Muzeum Narodowego w Warszawie, dopełniając tym samym do dziesięciu liczbę polskich fascykulów CVA; ostatni tom został wydany w roku 1993 przez Polską Akademię Umiejętności w Krakowie (a nie Polską Akademię Nauk, jak w przypadku fascykulów nr 4–9), w nawiązaniu do tradycji przedwojennej¹¹.

Profesor Bernhard, kierując pracami polskiej redakcji CVA, wielokrotnie podkreślała, iż jednym z priorytetów badań nad wazami antycznymi w Polsce jest

konieczność opublikowania nowego opracowania polskich przedwojennych tomów korpusu, a realizację tego zadania powierzyła piszącej te słowa. Podczas bowiem wielu lat, jakie upłynęły od momentu ich wydania w CVA, badania nad wazami antycznymi bardzo się rozwinęły. Metody opracowania ceramiki w ramach CVA również uległy zmianie i uszczegółowieniu – obserwujemy tendencję do znacznie bardziej pogłębionej analizy niż to miało miejsce w czasach Bulasa. Udoskonalono technologię drukowania CVA, prócz wersji drukowanej może on być teraz udostępniony również w wersji elektronicznej.

Na początku XXI wieku, dokładnie w roku 2000, Międzynarodowy Komitet CVA podjął decyzję, że CVA, najstarszy projekt naukowy Unii, powinien zostać udostępniony badaczom i innym zainteresowanym w internecie. Union Académique Internationale pozyskała duży grant z Getty Grant Program oraz wsparcie kil-

ku narodowych akademii, a wykonanie powierzyła Archiwum Beazleya w Oksfordzie¹². Dzięki ogromnemu wysiłkowi pracowników Archiwum, pod kierunkiem Donny Kurtz, wszystkie fascykuly CVA, których nakład jest wyczerpany (w sumie ok. 250 tomów), zostały umieszczone w internecie w latach 2002–2004, co niesłychanie ułatwia pracę badaczom i dostęp do ceramiki antycznej wszystkim jej miłośnikom, nie tylko naukowcom¹³.

W świetle tych wielkich zmian i postępu technologicznego polska redakcja CVA, kierowana aktualnie przez pisaćcą te słowa pod auspicjami PAU w Krakowie, a szczególnie prof. Janusza K. Kozłowskiego (dyrektora II Wydziału PAU), przy wsparciu Instytutu Archeologii UJ podjęła decyzję o nowym opracowaniu przedwojennych tomów korpusu. Zapadła również decyzja, iż nowa seria polskich CVA ukazywać się będzie w wersji tradycyjnej, drukowanej, oraz elektronicznej, natomiast Archiwum Beazleya umieszczać będzie każdy kolejny tom w ramach swojej bazy w internecie.

Pierwszy tom nowej serii, którego opracowanie przez autorkę tego artykułu znajduje się w fazie końcowej, obejmował będzie zbiory krakowskie. Na pierwszy ogień poszły wazy z kolekcji Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jest to przede wszystkim zbiór Instytutu Archeologii (w sumie ok. 250 obiektów¹⁴) oraz niewielka grupka naczyń przechowywanych w Muzeum UJ (4 obiekty¹⁵). Wykonano nowe fotografie wszystkich obiektów oraz rysunki profili większości naczyń i dekoracji, a także innych detali (np. inskrypcji) na tych obiektach, gdzie elementy te były źle widoczne lub źle się zachowały. Sporządzono detaliczne opisy waz zarówno od strony technicznej (np. opis czerepu z użyciem skali *Munsell's Soil Color Chart*), jak też ich stanu zachowania, kształtu i dekoracji. Na podstawie drobiazgowej analizy i różnorodnych analogii dokonano możliwie ścisłej klasyfikacji i datowania wszystkich obiektów.

Planuje się, iż drugi tom nowej serii będzie poświęcony kolekcji Czartoryskich w Krakowie, która w okresie powojennym została włączona do Muzeum Narodowego w Krakowie, jednak po roku 1989 powróciła do Muzeum tej rodziny i znajduje się w gestii Fundacji Czartoryskich. Kolekcja ta zawiera około stu obiektów, głównie waz ateńskich czarno- i czerwonofigurowych.

Kolejny fascykul obejmie pozostałe zbiory w Krakowie, tzn. niewielkie zbiory Muzeum Narodowego i Muzeum Archeologicznego oraz parę innych obiektów.

W dalszej kolejności zostanie opracowana wspomniana wyżej kolekcja gołuchowska. Niektóre wazy wchodzące niegdyś w jej skład zaginęły w czasie wojny, większość jednak została odzyskana w latach powojennych¹⁶ i znalazła się w Galerii Sztuki Starożytnej Muzeum Narodowego w Warszawie, a niewielka jej część powróciła na zasadzie rewindykacji w latach 1984–1985 na swoje miejsce pierwotnego przechowywania i można ją oglądać na zamku w Gołuchowie (Oddział Muzeum Narodowego w Poznaniu)¹⁷. Konieczna jest jednak dokładna kwerenda, ustalenie wszystkich detali związanych z powojennymi losami tej kolekcji i nowe jej opracowanie, z uwzględnieniem osiągnięć światowej i krajowej „ceramologii”.

Kolejny, ostatni już tom nowej serii będzie zawierał pozostałe zbiory z dawnych ziem polskich. Zadanie to nie będzie łatwe, bowiem kolekcje zostały rozproszone, część znajdowała się na ziemiach, które po drugiej wojnie światowej nie leżą na terytorium naszego kraju. Konieczne więc będzie ustalenie, które i ile obiektów znajduje się w Polsce, i w jakich miejscach, oraz ponowne ich opracowanie.

Projekt naukowy, któremu poświęcony został niniejszy artykuł, zakrojony jest na dłuższą perspektywę czasową. Dlatego widzimy konieczność powołania zespołu do jego wykonania i mamy nadzieję, że inicjatywa ta otrzyma niezbędne wsparcie wszystkich zainteresowanych instytucji i zakończy się wspaniałym sukcesem.

Ewdoksia Papuci-Władyka

¹ Powszechnie stosowany skrót – CVA będzie używany w dalszej części tego artykułu.

² Kategoria A pod kierunkiem Académie des Inscriptions et Belles-Lettres; dyrektorzy: E. Pottier 1922–1934, A. Merlin 1935–1954, Ch. Dugas 1954–1957, P. Devambaz 1958–1980, F. Villard 1980–1988, H. Metzger 1988–2002, J. de La Genière od 2002 r.

³ Dopuszczane są jednak wyjątki, szczególnie w wypadku niewielkich kolekcji, np. gdy muzeum będące w posiadaniu takiej kolekcji pragnie, by publikowany był cały zbiór.

⁴ Oxford 1928.

⁵ Por. J. Śliwa, *Kazimierz Bulas, przyjaciel Greków*, [w:] *Archeologia Śródziemnomorska w Uniwersytecie Jagiellońskim 1897–1997, Materiały Sympozjum Naukowego, Kraków, 21–23 października 1997*, pod red. J. Śliwy, Kraków 1998, s. 67–75.

⁶ K. Bulas, *CVA Pologne 1, Goluchów Musée Czartoryski*, red. E. Bulanda, Varsovie – Cracovie 1931.

⁷ K. Bulas, *CVA Pologne 2, Collections de Cracovie*, red. E. Bulanda, Varsovie – Cracovie 1935.

⁸ Por. E. Papuci-Władyka, *Wazy greckie z kolekcji UJ, „Alma Mater” 2000*, nr 12, s. 50; *eadem*, *Ceramika antyczna w zbiorze zabytków starożytnych Uniwersytetu Jagiellońskiego*, [w:] *Grecka, Egipska, Italia. Z dziejów Gabinetu Archeologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. J. Śliwa, Kraków 2007 (IA UJ), s. 215–233; tom ten został wydany w 140-lecie założenia Gabinetu Archeologicznego UJ (1867); por. też w tym tomie s. 4 oraz 311.

⁹ E. Bulanda, K. Bulas, *CVA Pologne 3, Collections divers (Varsovie, Wilanów, Poznań, Wino etc.)*, red. E. Bulanda, Varsovie – Cracovie 1936.

¹⁰ Por. E. Papuci-Władyka, *Maria Ludwika Bernhard i jej badania nad sztuką grecką*, [w:] *Archeologia Śródziemnomorska, op.cit.*, s. 87–92.

¹¹ M.L. Bernhard, *CVA Pologne 4–9, Varsovie, Musée National 1–6*, Varsovie 1965–1976; *eadem*, *CVA Pologne 10, Varsovie, Musée National 7*, Cracovie 1993.

¹² W roku 2002 Archiwum Beazleya zorganizowało w Oksfordzie konferencję dla kierujących pracami narodowych redakcji CVA, na której przedstawiło projekt digitalizacji CVA; Polskę z ramienia PAU reprezentowała pisaćca te słowa.

¹³ Zob.: www.cvaonline.org oraz Beazley Archive www.beazley.ox.ac.uk, por. D. Kurtz, *A Corpus of Ancient Vases*, „Revue Archéologique” 2004, s. 259–286. W ostatnich latach toczyła się, nie tylko w łonie Międzynarodowej Unii Akademickiej, dyskusja na temat przyszłości CVA, por. m.in. W. van de Put, *CVA, Corpus or Corpse?*, [w:] *Proceedings of the XVth International Congress of Classical Archaeology, Amsterdam, July 12–17, 1998. Classical Archaeology Towards the Third Millennium: Reflections and Perspectives* (Allard Pierson Museum Series, vol. 12), red. R.F. Doter, E.M. Moormann, Amsterdam 1999, s. 428–429, który wbrew przewrotnemu tytułowi widzi ogromne możliwości rozwoju CVA związane z internetem; P. Rouet, *Approaches to the Study of Attic Vases: Beazley and Pottier*, Oxford 2001, s. 124–137.

¹⁴ Por. wyżej, przypis 8.

¹⁵ E. Papuci-Władyka, *Some Unknown Vases from the Jagellonian University Museum*, „Studies in Ancient Art and Civilization” 2, Kraków 1992, s. 47–57.

¹⁶ K. Bulas, *Zbiór naczyń greckich w Gołuchowie*, „Prace i Materiały Rewindykacji i Odszkodowań”, nr 5, Warszawa 1948, s. 25, ryc. 13; M.L. Bernhard, *Powrót zbiorów gołuchowskich*, „Rocznik Muzeum Narodowego”, t. 3, 1958, s. 319–332.

¹⁷ W Sali Waz Greckich w Gołuchowie eksponowanych jest 51 waz, por. J. Szymkiewicz, *Zbiory starożytności w zamku gołuchowskim. Przewodnik*, Poznań 1988.